

Федорова Н. Є., кандидат економічних наук, старший викладач кафедри зовнішньоекономічної діяльності, Херсонський національний технічний університет, Херсон, Україна

ORCID ID: 0000-0001-9619-7212

e-mail: fedorova_nadiia@ukr.net

Мельник О. В., студент, Херсонський національний технічний університет, Херсон, Україна

ORCID ID: 0000-0002-1417-2204

e-mail: melnyk.oleh0321@gmail.com

Зовнішня трудова еміграція з України: причини, масштаби, наслідки

Анотація. У статті узагальнено причини виникнення зовнішньої трудової міграції з боку країн-донорів та країн-реципієнтів. Встановлено, що головними причинами трудової еміграції з країн-донорів робочої сили є велика густина населення, масове безробіття, низький рівень життя тощо; з боку країн-реципієнтів – потреба в додатковій робочій силі як високої, так і низької кваліфікації та можливість запропонувати більш сприятливі умови праці. Вивчено динаміку кількості українських трудових мігрантів у 2006-2019 рр., встановлено позитивний тренд. На основі вивчення звітів Міжнародної організації міграції (International Organization for Migration (IOM) Mission in Ukraine) представлено географічну структуру розподілу країн працевлаштування українців у світі (домінують Німеччина, Польща, Італія) та сфери зайнятості українських трудових мігрантів (робота, що відповідає кваліфікації за освітою, хатня робота, будівельні роботи). Розроблено короткостроковий прогноз кількості трудових емігрантів з України до 2025 року. Встановлено, що у 2021-2025 рр. відбудеться стрімке зростання обсягів зовнішньої трудової еміграції з України. Запропоновано шляхи зниження обсягів зовнішньої трудової еміграції з України на основі досвіду провідних країн світу.

Ключові слова: міжнародна міграція; трудова міграція; зовнішня міграція; еміграція; імміграція; Україна.

Fedorova Nadiia, Candidate of Sciences (Economics), Assistant Professor of the Department of Foreign Economic Activity, Kherson National Technical University, Kherson, Ukraine

Melnyk Oleh, student, Kherson National Technical University, Kherson, Ukraine

External Labor Emigration from Ukraine: Causes, Scale, Consequences

Introduction. International labor migration is a process that affects most countries in the world; it is constantly in the spotlight of scientists, international organizations, governments and is regulated at the national, regional, and international levels. In the process of development and transformation of the country, migration affects public life and plays an important role in the development of socio-economic relations, which affects political development. Migration processes are reflected in migration policy, which has its own characteristics in each country.

Purpose. The purpose of the paper is to determine the causes and assess the scale of external labor migration from Ukraine and to find ways to reduce it based on the experience of leading countries. To achieve this goal, the following tasks of the investigation were set: (i) to explore the essence of external labor migration as part of global migration processes; (ii) to identify the reasons of external labor migration from Ukraine; (iii) to analyze the socio-economic impact of external labor migration on the economy of Ukraine; (iv) to assess the scale of labor migration from Ukraine to the world economy; (v) to develop a short-term forecast for the development of external labor migration from Ukraine; (vi) to suggest ways to reduce the volume of external labor emigration from Ukraine based on the experience of leading countries of the world.

Results. The information base of the paper was formed using works of Ukrainian and foreign scientists on different aspects of external labor emigration, statistics of official websites of domestic and foreign departments of statistics, laws, and regulations, information, and analytical collections. The article summarizes the reasons for external labor migration from donor and recipient countries. The main reasons for labor migration from donor countries are high population density, mass unemployment, low living standards, etc.; from the recipient countries – the need for additional labor force of both high and low-skilled workers and the ability to offer more favorable working conditions. The dynamics of the number of Ukrainian labor migrants in 2006-2019 is studied. It could be seen the positive trend. The geographical structure of countries of employment of Ukrainians (Germany, Poland and Italy are dominant) and sectors of employment (jobs according to the diploma, housework and construction jobs are dominant) is presented based on the study of reports of the International Organization for Migration (IOM) Mission in Ukraine. A short-term forecast of the number of labor migrants from Ukraine for the period of 2021-2025 has been developed. It is established that during the investigated period there will be a rapid increase in the volume of external labor migration from Ukraine.

Conclusions. Nowadays Ukraine needs a reduction in external labor migration because of labor shortages within the country. To decline the amount of migrants Ukrainian government can use the positive experience of other countries of the world (USA, Canada, Australia, New Zealand, as well as UAE, Qatar, Saudi Arabia, etc.).

Keywords: international migration; labor migration; external migration; emigration; immigration; Ukraine.

JEL Classification: F22, J21.

Постановка проблеми. Міжнародна міграція робочої сили є процесом, який впливає на більшість країн світу, вона постійно знаходиться в центрі уваги науковців, міжнародних організацій, урядів і є об'єктом регулювання на національному, регіональному та міжнародному рівнях. У процесі розвитку і трансформації будь-якої держави міграція впливає на суспільне життя і відіграє важливу роль у розвитку соціально-економічних відносин, що впливає на політичний розвиток. Міграційні процеси знаходять відображення у міграційній політиці, яка має свої особливості в кожній країні.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Дослідженню фундаментальних засад процесів міжнародної трудової міграції присвячені праці таких зарубіжних та вітчизняних вчених: В. Фомішина, О. Малиновська, В. Васильєв, А. Ключев та інші. Значний науковий доробок, пов'язаний з дослідженням особливостей процесів трудової еміграції в Україні, зроблений такими вченими: О. Ляшенко, А. Єріна, О. Пуригіна, Є. Бондар.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є встановлення причин та оцінка масштабів зовнішньої трудової еміграції з України та пошук шляхів її зниження на основі досвіду провідних країн світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міграція трудових ресурсів – просторове переміщення працездатного населення, викликане змінами в розвитку і розміщенні виробництва, умовах існування робочої сили між країнами, районами, населеними пунктами різних типів незалежно від характеру і цілей переміщення.

Сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції у світі пов'язані з соціально-економічними та політичними процесами в державах. Так, причинами еміграції з України є кризовий стан економіки, відсутність активної соціально-економічної політики, спрямованої на задоволення потреб у добровільному виборі виду діяльності тощо. Виділяють такі основні причини виникнення та існування зовнішньої трудової міграції у світі (табл. 1).

Еміграція нерідко наносить також важку втрату інтелектуальному потенціалу країн-донорів. Сутність цієї проблеми полягає не лише в кількості фахівців, що виїжджають за кордон, а й в їхньому значенні для розвитку країни. Відтік «мізків» підсилює диспропорції науково-технічного розвитку основних підсистем світового господарства й окремих країн.

Таблиця 1 **Причини виникнення зовнішньої трудової міграції з боку країн-донорів та країн-реципієнтів**

З боку країн-донорів	З боку країн-реципієнтів
Велика густота населення, що може пояснюватись, зокрема, демографічним бумом у деяких країнах (наприклад, в Індії, Китаї, Нігерії).	Потреба в додатковій висококваліфікованій робочій силі. У деяких розвинених країнах збільшується потреба в освічених висококваліфікованих працівниках, які можуть працювати, наприклад, зі складною електронною технікою.
Масове безробіття, зумовлене науково-технічним прогресом (є фактором створення техніки, що потребує менше обслуговуючого персоналу). Найбільші проблеми з безробіттям виникають у густонаселених регіонах світу і в малорозвинених країнах, що нерідко збігається.	Потреба в додатковій дешевій (для малокваліфікованої роботи) і мобільній робочій силі, зокрема завдяки розвитку сфери послуг, що сприяє створенню додаткових робочих місць.
Низький життєвий рівень і порівняно низька заробітна плата. У розвинених країнах залишається все менше охочих виконувати важку малокваліфіковану «чорну роботу», а тому з'являються вільні місця для її виконання.	Порівняно висока заробітна плата.
Виробнича необхідність (для спеціалістів, які працюють у країнах, що розвиваються).	Безпечна і соціально забезпечена робота.

Джерело: побудовано авторами на основі [1, с. 93–100]

Вітчизняні та зарубіжні статистичні організації проводять дослідження щодо динаміки трудової міграції у світі. На основі досліджень міжнародної організації «International Organization for Migration (IOM) Mission in Ukraine» на рис. 1 представлено динаміка кількості українських трудових мігрантів у 2006-2019 рр.

На представленому графіку простежується зменшення кількості трудових мігрантів з України у 2006-2011 роках, стабільність еміграційного трудового руху майже у 2011-2015 рр., та його стрімке зростання, починаючи з 2015 року. Необхідно також враховувати, що точну кількість мігрантів підрахувати неможливо, адже більшість з них працюють за кордоном нелегально.

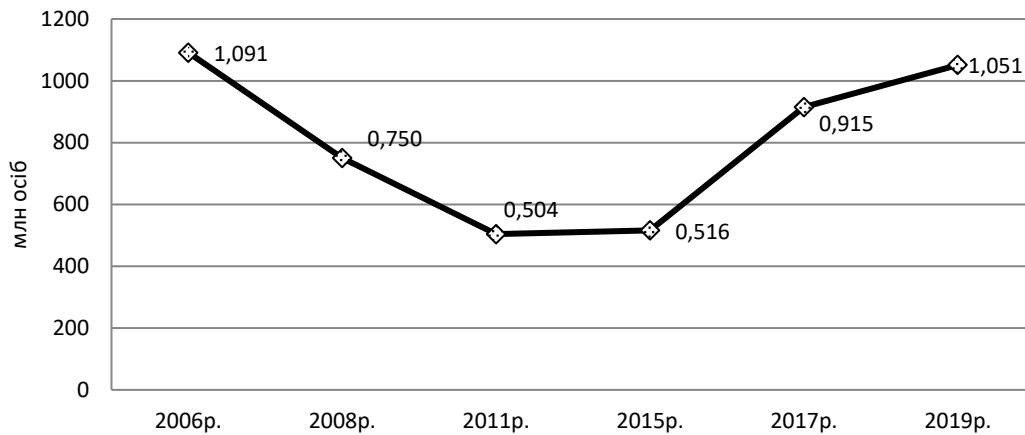

Рисунок 1 – Кількість трудових мігрантів з України

Джерело: побудовано авторами на основі [2]

Для географічного розподілу найбільш популярних країн міграції серед українців було використано дослідження міжнародної організації «International

Organization for Migration (IOM) Mission in Ukraine» (рис.2).

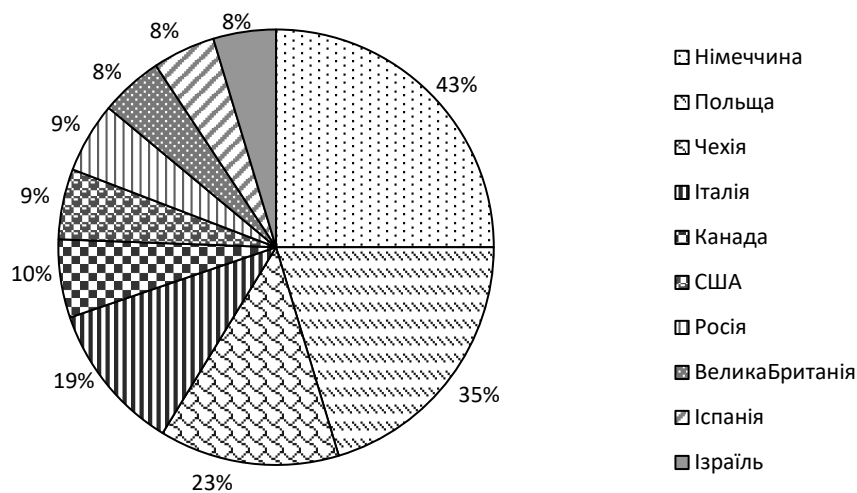

Рисунок 2 – Географічна структура розподілу країн працевлаштування українців у світі, %

Джерело: побудовано авторами на основі [2]

Країни умовно можна поділити на 3 категорії:

1) Найбільший рух українських трудових емігрантів був спрямований на Німеччину, Польщу, Чехію та Італію, оскільки в цих країнах висока заробітна плата, вони розташовані географічно близько до України, також ці країни найбільше потребують іноземних працівників.

2) До другої категорії належать Канада, США, Російська Федерація та Велика Британія. Ці країни популярні серед українських трудових емігрантів через низький рівень мовного бар'єра: деякі трудові емігранти володіють англійською мовою, а в Російській Федерації майже відсутній мовний бар'єр.

3) До третьої категорії увійшли Іспанія та Ізраїль, у цих країнах одна з найвищих заробітних плат для працівників з низькою кваліфікацією.

Згідно з даними досліджень [3], найбільша кількість українських працівників зайняті на роботах, що відповідають їх кваліфікації за освітою; на другому місці – хатня робота (догляд за людьми, прибирання приміщень), на третьому – будівельні та реставраційні роботи. Найменш зацікавленими українці є у таких сферах діяльності: торгівля; робота у ресторані/транспорті (рис. 3).

Рисунок 3 – Сфери зайнятості українських трудових мігрантів

Джерело: побудовано авторами на основі [3]

Для прогнозування майбутньої ситуації в області зовнішньої трудової міграції було розроблено короткостроковий прогноз до 2025 року. Прогнозування є важливим елементом для визначення майбутньої демографічної ситуації, стану

ринку праці, споживчого попиту і пропозиції трудових емігрантів. Графік короткострокового прогнозу розвитку зовнішньої трудової еміграції з України представлено на рис.4.

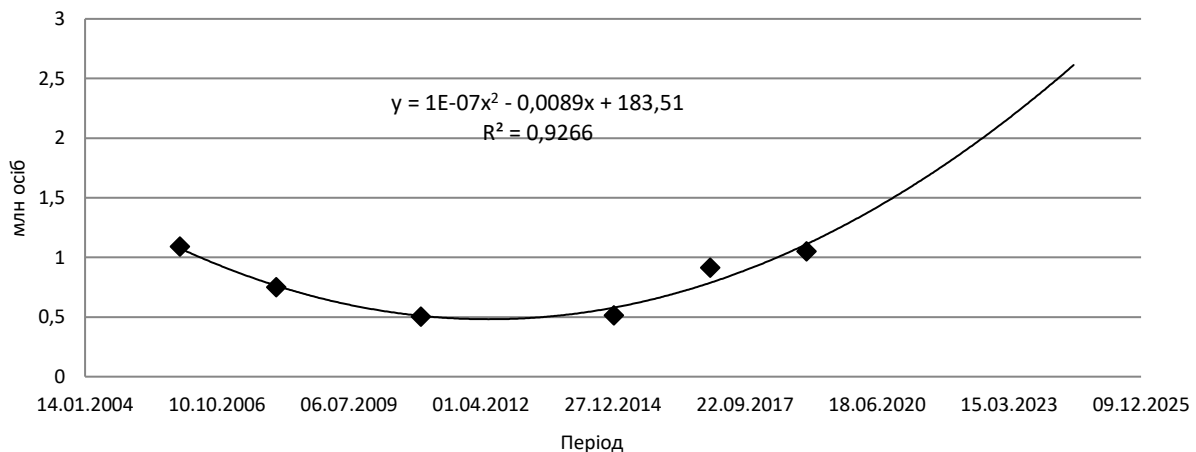

Рисунок 4 – Короткостроковий прогноз кількості трудових емігрантів до 2025 р., млн осіб

Джерело: розроблено авторами на основі [4]

Для прогнозування кількості зовнішніх трудових емігрантів за основу взято динаміку кількості українських трудових мігрантів (за даними досліджень міжнародної організації «International Organization for Migration (IOM) Mission in Ukraine»). За допомогою Microsoft Excel було прогнозовано кількість трудових емігрантів до 2025 р., у результаті розрахунків виявлено, що найбільш точним рівнянням є поліноміальний тип рівняння, при цьому $R^2 = 0,9266$, що підтверджує точність прогнозу. Розроблений короткостроковий прогноз розвитку зовнішньої

трудої еміграції з України дає змогу зробити висновок, що до 2025 р. очікується стрімке зростання обсягів зовнішньої трудової еміграції, які перевищать попередні роки.

Україна потребує зниження обсягів зовнішньої трудової еміграції через брак робочої сили всередині країни. Для цього можна скористатись позитивним досвідом інших країн світу. Англосаксонські країни (США, Канада, Австралія, Нова Зеландія), а також країни Перської затоки (ОАЕ, Катар, Саудівська Аравія), для боротьби зі зниження обсягів зовнішньої трудової

еміграції на теперішньому етапі впроваджують формування попиту на іммігрантів з країн, де враховуються потреби регіонів і місцевого бізнесу. Проте деякі країни неспроможні знизити обсяги зовнішньої трудової еміграції, тому для них залучення трудових іммігрантів входить до системи державного планування з метою забезпечення економіки робочою силою. Для цього уряди виділяють великі бюджети, до освоєння яких залучено місцеву владу або приватні організації (рекрутерів, юристів, консультантів).

Очікується, що уряд деяких країн (наприклад, Бельгії) до 2030 р. скоротить строки отримання тимчасового місця проживання (ТМП) з 3–6 місяців до 1–4 тижнів, а строки отримання громадянства з 5–10 років до 6–12 місяців. Країни запускать нові спрощені й покращені форми ТМП і громадянства, щоб залучити потрібну кількість мігрантів [5]. Шляхи зниження обсягів зовнішньої трудової еміграції на основі досвіду провідних країн світу, зображено у таблиці 2.

Таблиця 2 Міжнародний досвід зниження обсягів трудової еміграції

Напрямок	Дії	Країни
Створення Міністерства у справах мігрантів і діаспори для розвитку мотиваційної політики їх реінтеграції в країні.	Розробка ключових мотиваційних механізмів для повернення мігрантів на батьківщину.	У 46 країнах є центральний орган (у т. ч. у Вірменії, Грузії, Ірландії, Канаді).
Створення профільних підрозділів в центральних і регіональних органах влади для впровадження мотиваційної політики міністерства у справах мігрантів і діаспори.	Реалізація програми з повернення мігрантів на батьківщину.	У 56 країнах працює понад 400 спеціальних підрозділів (у т. ч. у Болгарії, Греції, Македонії, Хорватії, Данії).
Створення профільних підрозділів у фінансово-банківських організаціях.	У найбільших банках створено спеціальні підрозділи з розроблення послуг залучення грошей мігрантів і діаспори.	У 30 країнах світу (у т. ч. у Великій Британії, Швейцарії, Німеччині, США, Канаді).
Залучення місцевою владою донорів та створення асоціації діаспор.	Розвиток проєктів у сфері міграції та грошових переказів і готовність витратити їх на продуктивні цілі.	У 8 країнах Південної Америки, де за 2019 р. на ці програми донори витратили понад 45 млн дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [7-10]

Аналіз табл. 2 дозволяє зробити висновок, що більшість країн для зменшення обсягів зовнішньої трудової еміграції створюють профільні підрозділи в центральних і регіональних органах влади для впровадження мотиваційної політики у справах мігрантів і діаспори задля реалізації різних програм для повернення мігрантів на батьківщину. Найменше країни акцентують увагу на програмах, направлених на зручність грошових переказів емігрантів в країну.

Уряд України для зниження обсягів зовнішньої трудової еміграції розробив ряд законопроєктів, програм. У кінці 2019 р. була представлена програма «Повертайся і залишайся», яка пропонує видавати дешеві кредити для ведення власної справи тим, хто хоче розпочати або розширити власний бізнес під 5,7 та 9% річних. Проте ця програма не була до кінця реалізована, через те, що в кінці 2019 р. ставки за кредитами у банках сягали 30% річних [6].

Висновки. Проблема зовнішньої трудової еміграції є однією з найбільш актуальних на сьогодні для України, адже відтік трудових ресурсів за кордон негативно впливає як на економічну ситуацію в країні, гальмує її розвиток, так і на соціальну (зменшується частка молоді в структурі населення, що призводить до зменшення народжуваності та «старіння нації»).

Узагальнено причини виникнення зовнішньої трудової міграції з боку країн-донорів та країн-реципієнтів. Встановлено, що головними причинами трудової еміграції з країн-донорів робочої сили є

велика густина населення, масове безробіття, низький рівень життя тощо; з боку країн-реципієнтів – потреба в додатковій робочій силі як високої, так і низької кваліфікації та можливість запропонувати більш сприятливі умови праці. Вивчено динаміку кількості українських трудових мігрантів у 2006-2019 рр., встановлено позитивний тренд. На основі вивчення звітів Міжнародної організації міграції (International Organization for Migration (IOM) Mission in Ukraine) представлено географічну структуру розподілу країн працевлаштування українців у світі (домінують Німеччина, Польща, Італія) та сфери зайнятості українських трудових мігрантів (робота, що відповідає кваліфікації за освітою, хатня робота, будівельні роботи). Розроблено короткостроковий прогноз кількості трудових емігрантів з України до 2025 року. Встановлено, що у 2021-2025 рр. відбудеться стрімке зростання обсягів зовнішньої трудової еміграції з України.

Україна потребує зниження обсягів зовнішньої трудової еміграції через брак робочої сили всередині країни. Для цього можна скористатись позитивним досвідом інших країн світу. Серед дієвих напрямів скорочення трудової еміграції у деяких країнах світу можна визначити: створення профільних підрозділів в центральних і регіональних органах влади для впровадження мотиваційної політики міністерства у справах мігрантів і діаспори; створення профільних підрозділів у фінансово-банківських організаціях тощо.

Література:

1. Петроє О. М., Васильєв В. Т. Міжнародна трудова міграція: аналіз ситуації та наслідків для України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2015. № 4. С. 93-100.
2. Міжнародна організація міграції. Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження та діалог щодо політики у сфері міграції і грошових переказів в Україні. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_regional_ct_survey_2019_eng_print.pdf. (дата звернення 24.04.2020).
3. Ким та де працюють українські заробітчани. *Finance.ua*: веб-сайт. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/461299/kym-ta-de-pratsuyut-ukrayinski-zarobitchany-doslidzhennya/> (дата звернення 28.04.2020).
4. Проблема відтоку кваліфікованих кадрів у контексті міграційної політики України. *Електронний архів наукових та освітніх матеріалів КПІ ім. Ігоря Сікорського*. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/23085/1/Luhvishchuk_magistr.pdf (дата звернення 29.04.2020).
5. Малиновська О. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Національний інститут стратегічних досліджень: веб-сайт. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Migration_Politic_Print-fin-3178a.pdf. (дата звернення 02.05.2020).
6. Повернення заробітчан в Україну: Зеленський анонсував дешеві кредити для бізнесу під 5-9% річних. *hromadske.ua*: веб-сайт. URL: <https://hromadske.ua/posts/povernennya-zarobitchan-v-ukrayinu-zelenskij-anonsuvav-deshevi-krediti-dlya-biznesu-pid-5-9-richnih> (дата звернення 05.05.2020).
7. Carrera, Sergio and Den Hertog, Leonhard and Parkin, Joanna. (2012). EU Migration Policy in the Wake of the Arab Spring: What Prospects for EU-Southern Mediterranean Relations? *MEDPRO Technical Report*, 15. Available at: <https://ssrn.com/abstract=2135477>
8. Scipioni M. Failing forward in EU migration policy? EU integration after the 2015 asylum and migration crisis. *Journal of European Public Policy*. 2018. № 25:9. pp. 1357-1375. DOI: 10.1080/13501763.2017.1325920.
9. DE BEL-AIR, Françoise. Demography, migration, and the labour market in the UAE. *Migration Policy Centre*, GLMM, Explanatory note. 2015. URL: <http://hdl.handle.net/1814/36375>.
10. Hawthorne, Lesleyanne A. Comparison of Skilled Migration Policy: Australia, Canada and New Zealand. 2014. URL: <https://ssrn.com/abstract=2808881> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2808881>

References:

1. Petroe, O. M., Vasiliev, V. T. (2015). Mizhnarodna trudova migracija: analiz sytuaciji ta naslidkiv dlja Ukrajiny [International labour migration: analysis of the situation and consequences for Ukraine]. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Series: Public Administration*, 4, 70-76 [in Ukrainian].
2. Organization for Migration. Migration as a factor of development in Ukraine. Research and dialogue on migration and remittance policy in Ukraine. Retrieved from: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_regional_ct_survey_2019_eng_print.pdf [in Ukrainian].
3. Where do Ukrainians work? Retrieved from: <https://news.finance.ua/ua/news/-/461299/kym-ta-de-pratsuyut-ukrayinski-zarobitchany-doslidzhennya/> [in Ukrainian].
4. The problem of outflow of qualified personnel in the context of migration policy of Ukraine. *Electronic archive of scientific and educational materials of KPI named after Igor Sikorsky*. Retrieved from: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/23085/1/Luhvishchuk_magistr.pdf [in Ukrainian].
5. Malynovsjka, O. (2019). Migration policy: global context and Ukrainian realities. *National Institute for Strategic Studies*. Retrieved from: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Migration_Politic_Print-fin-3178a.pdf [in Ukrainian].
6. Return of workers to Ukraine: Zelensky announced cheap loans for business at 5-9% per annum. Retrieved from: <https://hromadske.ua/posts/povernennya-zarobitchan-v-ukrayinu-zelenskij-anonsuvav-deshevi-krediti-dlya-biznesu-pid-5-9-richnih> [in Ukrainian].
7. Carrera, Sergio and Den Hertog, Leonhard and Parkin, Joanna (2012). EU Migration Policy in the Wake of the Arab Spring: What Prospects for EU-Southern Mediterranean Relations? *MEDPRO Technical Report*, 15. Retrieved from: <https://ssrn.com/abstract=2135477>
8. Scipioni, M. (2018). Failing forward in EU migration policy? EU integration after the 2015 asylum and migration crisis. *Journal of European Public Policy*, 25:9, 1357-1375. DOI: 10.1080/13501763.2017.1325920.
9. DE BEL-AIR, Françoise (2015). Demography, migration, and the labour market in the UAE. *Migration Policy Centre*, GLMM, Explanatory note. Retrieved from: <http://hdl.handle.net/1814/36375>.
10. Hawthorne, Lesleyanne, A. (2014). Comparison of Skilled Migration Policy: Australia, Canada and New Zealand. Retrieved from: <https://ssrn.com/abstract=2808881> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2808881>

